

بازار؛ بازار کاشان

پدیدآورنده (ها) : ورجاوند، پرویز

ادیان، مذاهب و عرفان :: نشریه دانشنامه جهان اسلام :: جلد ۱ (باقی نهایندی)

صفحات : از ۳۹۷ تا ۴۰۰

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1708590>

دانلود شده توسط : معصومه ازقندی

تاریخ دانلود : ۱۴۰۰/۱۱/۲۷

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

- مطالعه جایگاه بازار در فرآیند تغییر ساختار فضایی شهر کاشان
- تیمچه امین‌الدوله و بررسی میزان مطلوبیت کالبدی‌کارکردی آن در بازار سنتی کاشان
- بررسی تاثیر معیارهای اجتماعی و کالبدی بر توانمندکردن محلات شهری (مطالعه‌ی موردی: محله‌ی بازار شهر کاشان)
- مروری نو بر ادراک حسی در معماری بازار ایرانی-اسلامی (نمونه موردی: بازار کاشان)
- تأثیر مدرنیسم در بازار کاشان
- اولویت‌بندی نماگرهای رشد هوشمند در راستای باز زنده‌سازی بافت‌های تاریخی (مطالعه‌ی موردی: بازار شهر کاشان)
- پایگاه اجتماعی اقتصادی شهروندان و رفتار خرید در فضای شهری (مطالعه موردی: بازار سنتی شهر کاشان)
- بررسی ساختار کالبدی بازار به عنوان عنصر حیاتی بافت شهری قدیم؛ مورد پژوهی: بازار کاشان
- بازار تاریخی کاشان
- بازار یا عبادتگاه بزرگ مسلمانها (۹)

ناصرالدین شاه قاجار است که توسط فتحعلی خان، حاکم فارس، صورت گرفته است. این کتیبه بر روی سنگ مرمرکنده شده و در پیشانی سردر ورودی جنوبی قیصریه نصب شده و تاریخ آن ۱۳۰۰ است. کف بازار قیصریه لار از خیابان و میدان مقابل آن پایینتر قرار گرفته؛ این اختلاف سطح را پلکانهای سنگی پر کرده است. از نکات مهم این بنا - با وجود زلزله‌های به نسبت ویرانگری که در لار رخ داده است، استحکام آن است. سیلوا فیگوئروا (ص ۸۸، ۸۹)، سفیر اسپانیا در دربار شاه عباس بزرگ، در ۱۰۲۶ از بازار لار چنین یاد می‌کند: بانی این بازار - که بی شک یکی از زیباترین و فاخرترین بناهای سراسر قاره آسیاست و می‌تواند با مجللترین فروشگاههای اروپا برابری کند - الله‌وردیخان، سلطان شیراز است... در یک کلام ساختمان این بازار به قدری مجلل است که می‌تواند رونق‌بخش زیباترین شهرهای جهان باشد. گفته شده که بنای قیصریه لار الگویی برای بنای بازار وکیل شیراز بوده است. در اطراف بازار قیصریه، تعدادی کاروانسرا هست که تاریخ ساخت بنای آنها به دوران صفویه می‌رسد.

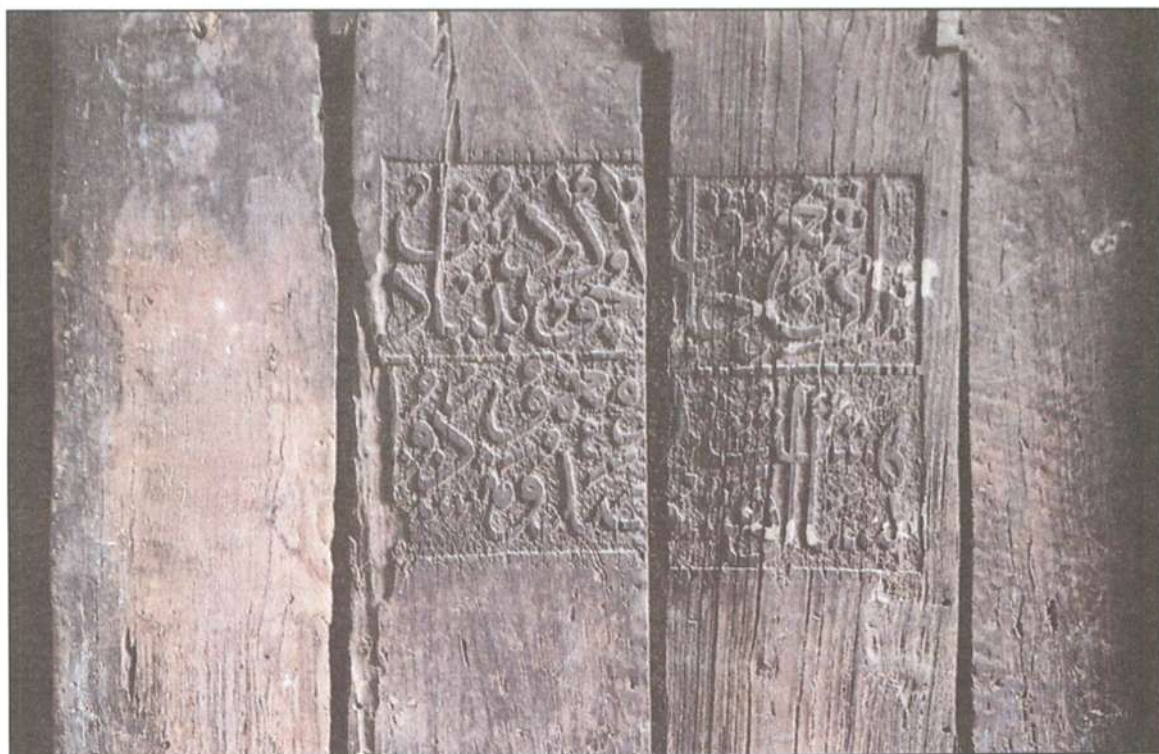
/ پرویز ورجاوند /

بازار کاشان. کاشان، به دلیل وضع خاص جغرافیایی، در بخشی از دوران اسلامی، هم از نظر تجاری و هم از نظر تولیدات صنعتی اهمیت و اعتبار ویژه‌ای داشته است. درباره بازار کاشان پیش از دوران صفویه اطلاع دقیقی در دست نیست. دو در چوبی بزرگ سرای «زغالیه» در وسط بازار مسگرها از قرن نهم (۸۸۸) تنها نشانه به جای‌مانده از بازار آن دوران است (شکل ۷۲). از اشاره‌هایی که برخی سفرنامه‌ها در قرن دهم به بازار کاشان و فراوانی کالا در آن کرده‌اند، چنین برمی‌آید که بازار کاشان پیش از دوران صفویه نیز اعتبار و رونق لازم را داشته است. در سال ۹۸۱ از شهر کاشان به عنوان مرکز کار و کوشش یاد کرده‌اند؛ حتی بچه‌های پنج ساله در این شهر بیکار نمی‌مانند؛ هر کس از اهالی که دارای حرفه و صنعتی نباشد باید آن شهر را ترک کند (کرزن، ج ۲، ص ۱۴). در زمان شاه‌عباس اول در میان بازار بزرگ کاشان، چهار بازار دیگر به نام قیصریه با دکانها و کاروانسراهای بزرگ و باشکوه برپا بود. به هنگام سفر شاه‌عباس و پادشاهان بعدی صفویه به این شهر، بازارها را چراغانی می‌کردند، با این کار بر جلوه بازارها افزوده می‌شد. پیتر و دلاواله (ص ۱۳۸) در ۱۰۲۶ می‌نویسد: در داخل شهر طبق معمول سقف بازار پوشیده است و در دو طرف آن ساختمانهای نسبتاً خوبی وجود دارد. در وسط بازار، چهارسوق زیبایی واقع شده که دیوارهای اطراف آن نو و سفید و تمیز و دارای پنجره‌ها و ایوانهای متعددی است. تاورنیه (ص ۱۴۵) می‌نویسد: «بازارهای کاشان قشنگ و با طاقهای خوب پوشیده شده است،

آجری خود، باقی است. وجود سراهای باارزشی چون سرای شاه (از آثار دوران صفویه)، سرای وزیر، سرای حاج‌رضا و مجموعه سعدالسلطنه (شکل ۷۱)، بخشهای ارزشمندی از بافت گسترده بازار قزوین است. از اواخر دوره قاجار از اهمیت بخش شرقی بازار بویژه سراها و کاروانسراهای آن، که محل عمده فعالیت‌های تجارتی بود کاسته شد و این محلها به صورت کارگاههای تولیدی و صنعتی کوچک به حیات خود ادامه داد.

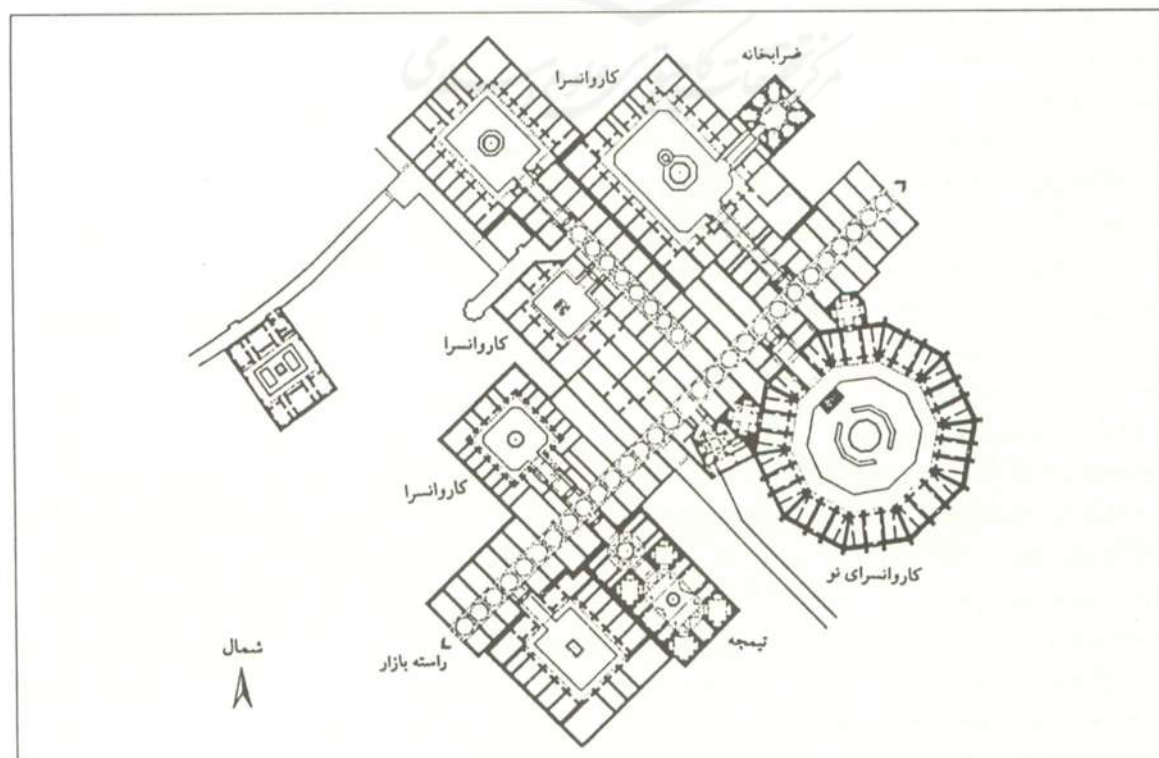
/ پرویز ورجاوند /

بازار قیصریه لار. ویژگی جایگاه جغرافیایی شهر لار، در نزدیکی خلیج فارس و استانهای معتبری چون فارس و کرمان، از دیرباز باعث آبادانی آن و رونق بازارش بوده است. ابن بطوطه در ۷۳۱ از «بازارهای نیکو»ی آن یاد می‌کند. در دوران صفویه نیز بر رونق آن افزوده می‌شود. بازار قیصریه لار را، که در زمان شاه‌عباس اول صفوی ساخته شده است، می‌توان یکی از نمونه‌های باارزش هنر معماری بازار ایران به شمار آورد. این بازار از آثار ملوک «گرگینی» است که تا سال ۱۰۱۱ در لارستان حکمروایی داشتند و آخرین آنها «شاه ابراهیم‌خان» بود که توسط الله‌وردیخان والی فارس و سردار معروف شاه‌عباس از قدرت برکنار شد. در فارسنامه ناصری (فسائی، ج ۲، ص ۱۵۰۶) درباره بنای این اثر چنین آمده: ... اکنون از آثار ملوک گرگینی در شهر لار، مسجد جامع و چهار بازار مشهور به قیصریه است که دیوار و طاقهای داخلی و خارجی آنها را از گچ خالص و سنگ تراشیده، منبت و مقرنس ساخته‌اند؛ و چندین مرتبه آن را تعمیر کرده‌اند و در سال ۱۰۱۵ حاجی قنبرعلی بیک ذوالقدر جهرمی، وزیر خطه لار، قیصریه را تعمیری لایق کرد. بازار لار از دو راسته عمود بر هم (شکل ۵۱)، یکی شمالی - جنوبی به طول ۱۲۴٫۴ متر و دیگری شرقی - غربی به طول ۱۱۷٫۶ متر بنا شده است. چهارسوی زیبای قیصریه با طرح هشت گوش و طول و عرض ۱۳٫۶ متر و گنبد سنگی بلند، به ارتفاع ۱۸ متر از آثار ارزشمند معماری ایران به شمار می‌رود. در چهارکنج چهارسو، چهار حجره با طرح پنج ضلعی ساخته شده است. در پشت حجره‌ها، گرداگرد هشتی چهارسو، دالان سرپوشیده‌ای به عرض ۴٫۳ متر قرار دارد که در دو سوی آن حجره‌هایی بنا شده است. دالان‌های سرپوشیده یا بازارکهای دور هشتی چهارسو، از ویژگیهای استثنایی قیصریه لار به شمار می‌رود. طاقهای ضربی بازار با هجده متر ارتفاع، بلندی چشمگیری دارد. در قیصریه لار دو کتیبه هست، یکی راجع به تعمیرات اساسی و بنیادی دوران شاه‌عباس صفوی که در پای گنبد چهارسوق قرار دارد؛ روی این کتیبه، هشت بیت، به خط نستعلیق نوشته شده که تاریخ ۱۰۱۴ را دارد. کتیبه دوم راجع به کارهای تعمیرات دوران

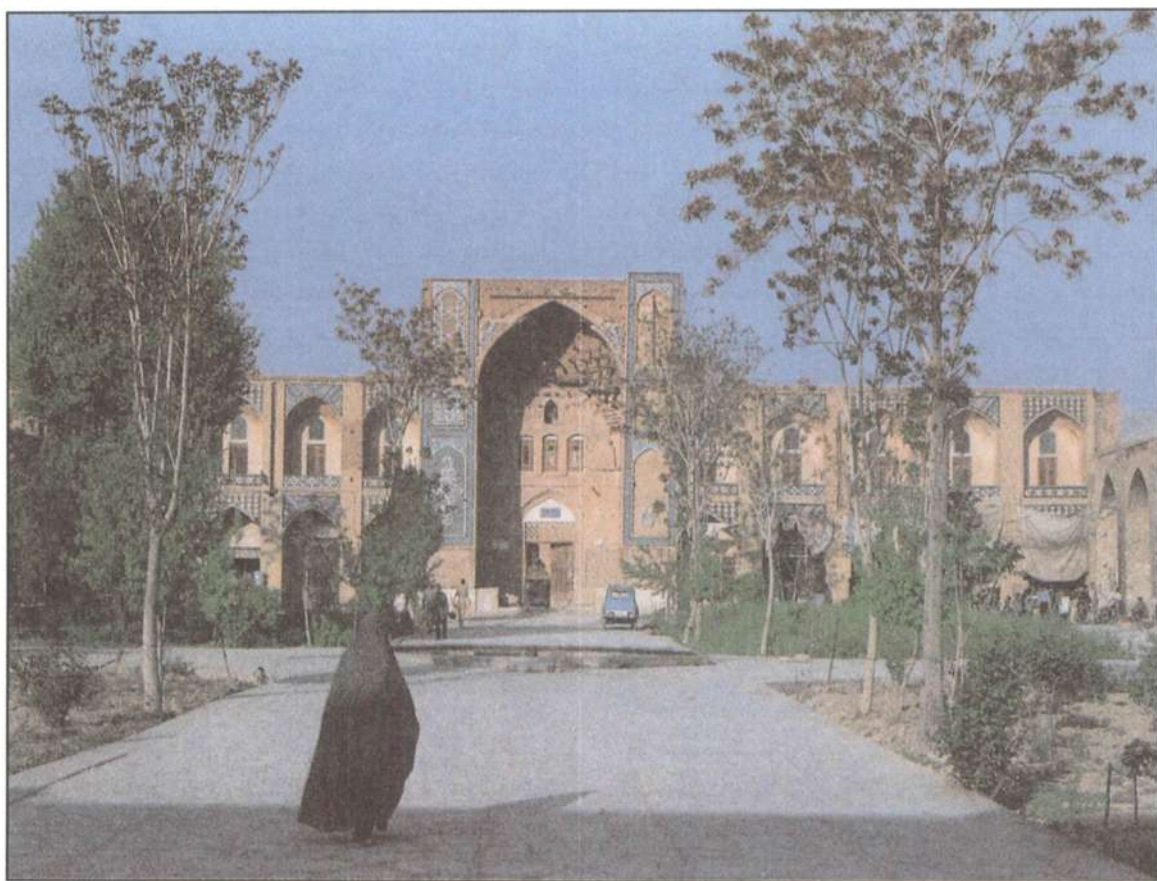
ناصر میزبانی

شکل ۷۲. در چوبی سرای زغالیه، کاشان

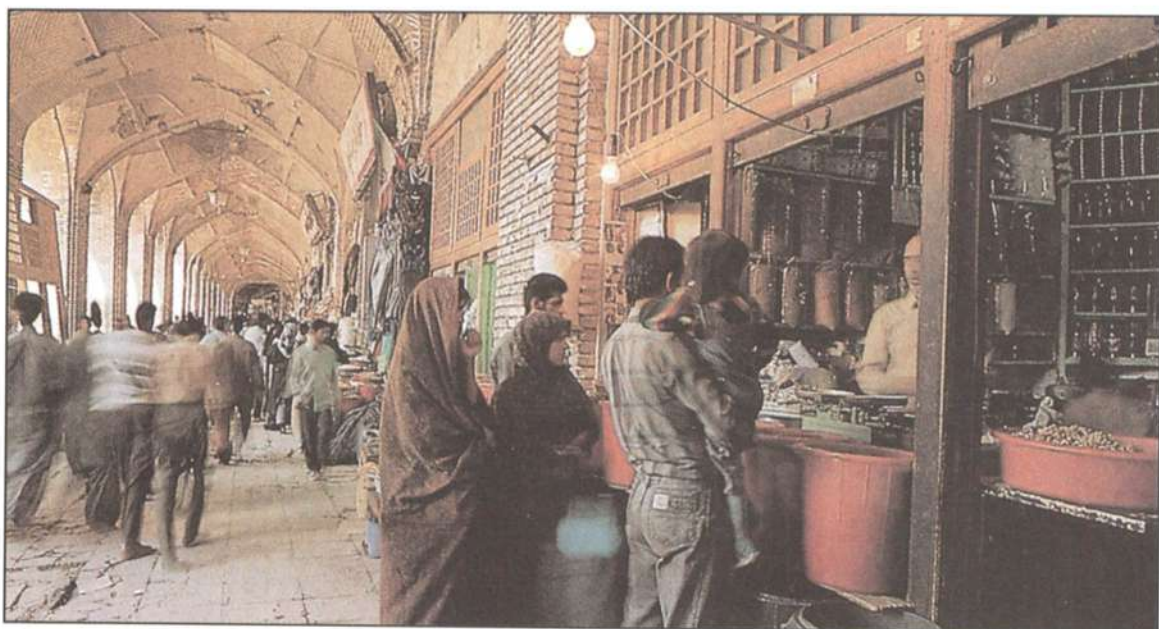
بازار

شکل ۷۳. بخشی از محله بازار، کاشان

مسعود زنده‌روح کرمانی

شکل ۷۴ نمای عمومی سردر کاروانسرای میدان گنجعلیخان

مسعود زنده‌روح کرمانی

شکل ۷۵ بازار کرمان

کاروانسراها همه بزرگ و راحت... در کاشان عده کثیری صنعتگر و ابریشم‌کار هستند که خیلی خوب کار می‌کنند، زربهای خوبی از طلا و نقره می‌بافند که بهترین زربهای ایران است. بازارهای کاشان یا بخش عمده و به قولی همه شهر در زلزله سال ۵۸۸ بشدت ویران شد. به دستور کریمخان زند، گروهی از معماران و بنّایان به سرپرستی عبدالرزاق خان کاشی، حاکم شهر، به کاشان فرستاده می‌شوند تا به بازسازی و مرمت برج و باروها و بازار و محله‌های شهر بپردازند، این کار دو سال به طول می‌انجامد. در عهد فتحعلشاه به علت شکوفایی صنایع و تولیدات فراوان کاشان بخصوص تولید انواع پارچه، کاروانسراها و تیمچه‌ها و بازارچه‌هایی چند در امتداد بازار بزرگ ساخته شد، از جمله بازار نوسگرها و بازار فرخ‌خان امین‌الدوله غفاری که با حدود ۱۲۰ دکان و کاروانسرا از استثنای بازارهای ایران به شمار می‌رفت (شکل ۷۳). این مجموعه مدتها بعد رو به ویرانی گذارد و در دوران پهلوی، در جریان خیابان‌کشی، کاملاً نابود شد. براون (ص ۲۶۵) درباره بازار مسگرهای کاشان می‌نویسد: «بازار مسگرهای کاشان با صدای دایمی چکش که روی مس می‌خورد و کوره‌هایی که مس در آنها سرخ و گداخته می‌شود یکی از نقاط تماشایی مشرق‌زمین است. بازار کنونی کاشان، که اساسش به کارهای ساختمانی بعد از زلزله ۵۸۸ برمی‌گردد، از دروازه دولت تا میدان کمال‌الملک امتداد دارد. بخش عمده بافت این بازار یک مسیر مستقیم است که پس از یک شکستگی، با انحنای کم، ادامه می‌یابد؛ در دو سوی آن چندین کاروانسرا، تیمچه، مسجد، حمام، و آب‌انبار مجموعه‌ای سرشار از زندگی و حرکت را پدید می‌آورد. از جمله واحدهای ارزشمند این بافت می‌توان سه تیمچه امین‌الدوله، بخشی، و صباغ را نام برد. تیمچه امین‌الدوله که در چهارسوق بازار «میان چال» قرار دارد با دهانه‌ای به عرض یازده متر از نمونه‌های کم‌نظیر هنر معماری تیمچه‌سازی دوران قاجار است. گذشته از تناسبات و شاهکار سقف‌سازی آن، از نظر تزیینات، بویژه مقرنس‌بندیهای زیر سقف و پوشش معقلی آن، یکی از زیباترین، و باشکوه‌ترین آثار معماری دوران اسلامی ایران به شمار می‌رود.

پرویز ورجاوند /

بازار کرمان. از دوره صفویه مجموعه‌ای نفیس شامل میدان، کاروانسرا، بازار، چهارسوق، حمام، آب‌انبار، و ضرابخانه باقی است که به نام حاکم وقت کرمان گنجعلیخان (متوفی ۱۰۳۴) نامگذاری شده است.

مجموعه گنجعلیخان در اطراف میدان وسیعی (شکل ۴۲) به مساحت تقریبی ۴۵۰۰ متر در محوطه بازار قدیمی، احداث شده است. کاروانسرای زیبا و معروف عهد صفوی در ضلع

شرقی میدان واقع و به تزیینات خوش طرح معرقکاری، کار سلطان‌محمد معمار و کتیبه‌هایی به خط علیرضا عباسی آراسته شده است (شکل ۷۴). بازار گنجعلیخان با هفتاد و اندی باب دکان، از بازارهای زیبای ایران و وقف امام رضا علیه‌السلام است. این بازار از چهارسوق و بازار سراجی تا بازار اختیاری امتداد دارد. چهارسوق این بازار، واقع در زاویه جنوب غربی میدان با طرزی زیبا، محکم و مرتفع ساخته شده؛ بخش کمربندی سقف این چهارسوق با مناظری از بازار و کسبه عهد صفوی و چهارفصل سال، با رنگ و روغن، نقاشی شده که خوشبختانه بیشتر آن محفوظ مانده، اما کهنه از گرد و غبار روزگاران دراز است (همت کرمانی، ص ۱۶۱). بازار بزرگ کرمان از دهته میدان توحید (ارگ) تا میدان مظفری، حدود سه کیلومتر است. بخش نخستین این بازار شامل دهته‌ای بزرگ با سقفی بلند و سردری مزین به کاشیکاری و چند اتاق در طبقه فوقانی، و مجموعاً به طول ۲۵ متر است، که آن را بازار نقاره‌خانه می‌نامند، پس از آن بازار سراجی است که بخشی از آن مسقف نیست؛ چهارسوق بزرگ در انتهای این بازار است (شکل ۷۵). بین بازار گنجعلیخان و بازار وکیل، بازاری به نام اختیاری قرار دارد که از شمال به کاروانسرای گلشن و کوچه‌ها و حمام وکیل، و از جنوب به ساختمان مدرسه قدیمی علوم دینی می‌رسد. بازار وکیل از شمال به کاروانسرای وکیل و کوچه حمام، از شرق به بازار مظفری، از مغرب به کاروانسرای سردار، و از جنوب به بازار اختیاری محدود می‌شود و دارای دو قیصریه به نامهای ملا محمد صالح و وکیل است.

بازار مسگری (شکل ۵۳) در میان دهانه شمالی چهارسوق گنجعلیخان، و قیصریه زرگرها، چهارسوی کوچکی که از دوره قاجاریه محل برگزاری مراسم مذهبی و عاشورای حسینی بوده است. سقف این چهارسو در سالهای اخیر فرو ریخته است. در محوطه بازار کرمان، بازارها و تیمچه‌های دیگری مانند بازار مظفری، بازار آهنگری، و بازار زرگری (شکل ۷) وجود دارد.

خسرو خسروی /

بازار وکیل شیراز. این بازار بخشی از مجموعه وسیعی بوده است که با انتخاب شیراز به پایتختی، به فرمان کریمخان زند میان سالهای ۱۱۸۳-۱۱۸۷ در محوطه وسیعی میان ارگ و اندرونی، با همکاری گروهی از معماران، صنعتگران، و استادکاران معروف آن روزگار ساخته شد (موسوی اصفهانی، ص ۱۵۳). گفته‌اند کریمخان با مشاهده بازار قیصریه لار دستور ساختن این بازار را داده است (کریمی، ص ۶۸؛ بنی، ص ۳۴۱). فلاندن (ص ۳۳۱) در وصفی دلپذیر از میدان شاه و بازارهای آن، این بازار را مایه آبروی شهر شیراز، و گُرژن (ج ۲،